

Pospíšil, Ivo

Multikulturnost jako blízkost s distancí

Opera Slavica. 2003, vol. 13, iss. 1, pp. 55-57

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117686>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

tických (teorie symbolu), literárněvědných (teorie subjektu) a též matematicko-filozofických (teorie chaosu). Doloženo na konkrétním příkladu: interpretaci „lyrické hrđinky“ pojmenované Alfa, která prochází poezií Mily Haugové jako její jednotící element, podepírá S. Chrobáková koncepty feministické literární kritiky, zabíhajícími daleko za sféru vlastní literární vědy k filozoficko-psychologicko-sociologickým studiím, a na jejich základě formuluje literárněvědnou syntézu pracující s problematikou subjektu v básnickém textu. V postavě Alfy se podle jejího názoru prolíná osobní, rodová (ženská) i univerzální lidská zkušenost, jejíž tematizaci v podobě hledání totožnosti a autenticity lze sledovat v naznačené triádě, přičemž podstatné je vědomí tranzitivnosti, neukončenosti, překračování hranic do jiných kontextů.

Tento pohyb „na hranicích“ vědních disciplín má i své formální důsledky: autorka v mnoha pasážích opouští jednoznačně definovaný prostor kauzálně rozvíjených myšlenkových operací prezentovaných odpovídajícím terminologickým kódem a blíží se principům esejistického jazyka a stylu. Tomuto konstatování ostatně odpovídá autorčina úvaha v úvodu monografie o „postvědeckém přístupu“, který má přeformulovat úlohy současné vědy, jejíž autorita podle ní již nespočívá v pojmenování ostře vymezených „jediných správných významů lidského světa“, nýbrž v nacházení podstatných souvislostí skutečnosti v jejich kontinuální, tranzitivní, procesuální podstatě. Ne náhodou jsou klíčovými slovy v analýze poezie M. Haugové chaos a hledání – a proti nim mýtus a text (příběh). Tato soustava opozit má funkci stavebních kamenů sémanticko-ontologické koncepce dynamického napětí mezi řádem a chaosem, zvládaného prostřednictvím příběhu stratifikovaného na základě jeho přiřazených funkcí (počínaje rovinou kolektivní paměti až po ryze subjektivní spekulativní hru s hranicemi vlastní identity a integrity subjektu). Chápeme-li poezii jako otevřený systém, je autorčina interpretace jednou z mnoha možných odpovědí na aktuální otázky po smyslu a poslání literární vědy.

Milan Pokorný

Multikulturalnost jako blízkost s distancí

Simonek, S.: Distanzierte Nähe. Die slawische Moderne der Donaumonarchie und die Wiener Moderne. Wechselwirkungen. Österreichische Literatur im internationalen Kontext. Herausgegeben von Leopold R. G. Declodet, Stefan Simonek. Peter Lang, Bern – Berlin – Bruxelles – Frankfurt a. M. – New York – Oxford – Wien 2002.

Vídeňský slavista Stefan Simonek (na. 1964, promoce 1991, habilitace 1996, od 1992 pracuje v Institutu slavistiky Vídeňské univerzity) je znám monografiemi *Osip Mandel'stam und die ukrainischen Neoklassiker* (1992) a *Ivan Franko und die „Moloda Muza“* (1997). Jeho dosud jen východoslovanskou knižně vydanou komparatistiku nyní doplňuje přítomná monografie vycházející z dílčích studií o habsburské Vídni jako multikulturálním městě, epicentru „stýkání a potýkání“ slovanských literatur a německo-jazyčného prostředí: v daném případě je ve středu autorovy pozornosti neobyčejně plodné období vídeňské moderny, která zasáhla podstatně vrstvy národních literatur podunajské monarchie. Simonek přitom přesně chápe dvojsečnost, ambivalentnost habs-

burské metropole pro slovanské literatury jako zprostředkovatelky slovanských emancipačních snah. Mnohoslubný titul jeho monografie ovšem nepostihuje slovanské literatury a vídeňskou modernu v komplexnosti, ale výběrově čtyři autory, kteří jistou (a někdy značně dlouhou) dobu ve Vídni žili a jejich interakci s tímto sociálním, kulturním a literárním prostředím zcela v duchu langovské edice, kterou Simonek spoluvydává.

Svou výchozí pozici definuje autor na samém počátku své předmluvy: „Das Wien der Jahrhundertwende stand für die Intelligenz aus den slawischen Landesteilen der Monarchie als Verheißung und Bedrohung gleichzeitig – als Verheißung deshalb, weil das reichhaltige Bildungs- und Kulturangebot, das die Metropole über ihre Hochschulen, Bibliotheken, Museen, Theater, Konzertsäle usw. bereithielt, den unmittelbaren Kontakt mit den damals gerade aktuellen künstlerischen und wissenschaftlichen Entwicklungen, ebenso ermöglichte wie die geistige Emanzipation von den oft als beengend und reglementierend empfundenen Verhältnissen der engeren Heimat; auf der anderen Seite wurde die Großstadt mit ihren aufgefächerten und differierenden Lebenswelten, mit ihren sozialen und nationalen Antagonismen auch als Bedrohung der eigenen Identität gesehen, stand sie doch für jenes Moment des Zufälligen, Momentanen und Unentschiedenen, das sowohl die nationale Integrität als auch die linear konzipierten Lebensläufe der slawischen Autoren bedrohte“ (s. 7).

Simonek – vědom si této dialektiky „přislibu a ohrožení“ v monarchistické metropoli – neuzavírá svou problematiku do rámců Rakouska-Uherska, ale naopak ji doširoka rozevívá: její „pole pod napětím“ již zkoumali jiní Středoevropané, např. Zoran Kontantinović a Moritz Csáky a – pochopitelně – celý poststrukturalismus v čele s Jacquesem Derridou a další. Tím se Simonkovi problém monarchistické multikulturní Vídne otvírá nejen do Střední Evropy, ale vůbec do okruhů, které v době globalizace i protikladných směřování integračně dezintegračních stávají klíčovými.

Pozice čtyř autorů, jejichž působení ve zdech habsburské metropole autor zkoumá, se ovšem někdy diametrálně odlišovala: z vládních kruhů pocházející haličský polský literát Tadeusz Rittner byl – stejně jako Ukrajinec Marko Čeremšyna – studentem práva; Josef Svatopluk Machar zase spočinul ve Vídni nadlouho jako bankovní úředník a Slovinec Ivan Cankar přišel roku 1896 do města nad Dunajem studovat techniku. Také jejich vnímání města a jeho dominantních uměleckých proudů bylo odlišné již tím, v jaké městské čtvrti žili a s kým se stýkali (Cankar bydlel na předměstí Ottakring, zatímco Rittner a Machar v bohatším vnitřním městě).

Simonkův výzkum je tedy jednak podrobnou a navýsost poučenou analýzou textů, často německých i slovanských, jejich komparací s jevy vídeňské moderny (Arthur Schnitzler, Peter Altenberg), ale také detailní kulturní a vztahovou typologií města. V případě Tadeusze Rittnera zkoumá autor jeho povídky publikované v krakovském deníku *Czas* a pak i jeho vztahy k vídeňské moderně (Schnitzler), k secesi (časovská rubrika *Z Wiednia*) apod. U Čeremšyny zase zkoumá literární úlohu Vídne (*Frahmenty mojih spomyniv pro Ivana Franka*, 1926) a literární paralely s poetikou vídeňské moderny (*Nečajana smert'* – Schnitzler). Maximální pozornost – kvantitativně i kvalitativně – věnuje Macharovi: projevuje zde velmi dobrou znalost materiálu a na Nečecha (i když s rodinnými kořeny – tuším – v Prostějově) velmi jemnou rozlišovací schopnost pro ambivalentní vztahy Čechů k monarchii vůbec a k Vídni zvláště (*Tristium Vin-dobona*): „Gerade Machars ausdauerndes, über Jahre hinweg beinahe ungebrochen

durchgehaltenes Schweigen zu Fragen der Wiener Moderne zeigt die innere Distanz des tschechischen Dichters zu seinen in unmittelbarer Nähe in der selben Stadt wirkend österreichische Zeitgenossen vielleicht deutlicher als jede noch so scharfe Polemik.“ (s. 95). Ale přímo na Macharovi dokládá zase živé styky, česko-německé kavárenské debaty i praktickou časopiseckou spolupráci (tamtéž).

Na Cankarovi manifestuje napětí mezi předměstím Ottakring a vnitřním městem – napětí sociální i kulturní zároveň – Cankarovu souvislost s Altenbergem, Schnitzlerem, Dörmannem, Hofmannsthaelem, současně však to, jak k nim vytváří vlastní alternativu.

Simonkova kniha využívá studia uměleckého a kulturního prostoru a času a má zřetelně areálový charakter bazírující na opozici centrum – periferie; blíží se tím pojetí tzv. meziliterárních centrismů, s nimiž originálně pracoval Dionýz Ďurišin a jeho mezinárodní tým, areálovostí jde ve stopách slavistických koryfejí včetně Josefa Dobrovského a současně se pohybuje v koridoru současných amerických „area studies“: že znovu navrácí i problém Střední Evropy a její vícevrstevnaté kontexty rozumí se samo sebou. Při veškerých svých jednoznačných pozitivích o to více zamrzí, že tu nenajdeme odkaz na monografii slovenského germanisty Ivana Cvrkala o Mladé Vídni (Das junge Wien. Bratislava 1995; psali jsme o ní kdysi i v denním tisku: Rovnost, Brno, 15.7. 1995, s. 13) a hlavně na výzkum Střední Evropy z lingvistického a literárněvědného hlediska v rámci projektu brněnského Ústavu slavistiky a vídeňského Institutu für Slawistik, jehož byl Stefan Simonek v letech 2001-2002 přímým a vynikajícím aktérem (výstupem byl mimo jiné svazek *Litteraria Humanitas XI. Crossroads of Cultures: Central Europe, Kreuzwege der Kulturen: Mitteleuropa, Křižovatky kultury: Střední Evropa, Perekrestki kul'tury: Srednjaja Jevropa. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky, Brno 2002*). To ovšem nic nemění na objevnosti Simonkova opusu jak ve smyslu komparativním a areálovém, tak kulturněhistorickém.

Ivo Pospíšil

První monografie o V. Vysockém u nás

Od smrti Vladimira Vysockého uplynulo již téměř čtvrt století. Během této doby se básníková osobnost a tvorba staly legendou. Nejen v Rusku, ale i v Čechách se asi těžko najde člověk, který by neznal jméno Vysockij.

Badatelé zkoumající poezii Vysockého pocítili nutnost ponóřit se do jeho tepujících textů za účelem pochopení tohoto obdivuhodného jevu – básníkova tvůrčího světa. Doba emocionální memuaristiky je pryč. „Vysockověděnije“ bylo definitivně etablováno jako filologické odvětví. Jsou zveřejněny monografické práce, sborníky a četné stati, týkající se tvorby Vysockého. V r. 2002 ve vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně vyšla v českém prostředí první monografie věnovaná Vysockému², jejíž autorem byla Helena Filipová. Zájem o Vysockého tvorbu se váže k autorčiným studentským létům. Avšak její diplomová práce se vztahovala k osobnosti a žánrově-

² Filipová, H.: Владимир Высоцкий: Путь от барда к поэту. Masarykova univerzita v Brně, Brno 2002, 199 s.